

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: W kręgu rywalizacji : z dziejów Siedmiogrodu po bitwie pod Mohaczem

Author: Katarzyna Niemczyk

Citation style: Niemczyk Katarzyna. (2020). W kręgu rywalizacji : z dziejów Siedmiogrodu po bitwie pod Mohaczem. "Średniowiecze Polskie i Powszechnie" (2020), T. 12, s. 245-260. DOI: 10.31261/SPiP.2020.16.11

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Niemczyk

<https://orcid.org/0000-0002-9656-3048>

Instytut Historii, Uniwersytet Śląski w Katowicach

W kręgu rywalizacji Z dziejów Siedmiogrodu po bitwie pod Mohaczem

Bitwa pod Mohaczem w roku 1526 stała się punktem zwrotnym w historii Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. Śmierć dotychczasowego króla Węgier Ludwika Jagiellończyka wymusiła bowiem spore zmiany w tym kraju. W myśl postanowień układu zawartego między Jagiellonami a Habsburgami w roku 1515, umocnionego decyzjami o małżeństwach Ludwika Jagiellończyka z Marią Habsburżanką i Anny Jagiellonki z Ferdynandem Habsburgiem¹, po bezpotomnej śmierci Jagiellończyka władza w Czechach i na Węgrzech miała przejść w ręce Habsburgów. Część szlachty węgierskiej nie chciała jednakże zaaprobować jego kandydatury, toteż po śmierci Ludwika Jagiellończyka doszło do podwójnego wyboru króla. Podczas gdy zgromadzenie szlachty w Székesfehérvárze w listopadzie wybrało na króla Jana Zápolyę, zwolennicy Habsburgów na konkurencyjnym sejmie opowiedzieli się za Ferdynandem².

---

¹ K. BACZKOWSKI: *Kongres Wiedeński 1515 roku*. Oświęcim 2015, s. 137 i n.; TENŻE: *Wiener Fürstentag-1515-Erfolg oder Niederlage für die polnische Diplomatie?* In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beitrag zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Hrsg. B. DYBAŚ, I. TRINGLI. Budapest 2019, s. 33—49; I. TRINGLI: *Der Weg des ungarischen Hofes zur Doppelheirat 1515*. In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515...*, s. 235—260; O. RÉTHELEY: *Jagiellonian-Habsburg Marriage Policy and Cultural Transfer. The Question of Households and Court Ordinances*. In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515...*, s. 349—367; na temat bitwy pod Mohaczem zob. G. PERJÉS: *Upadek średniowiecznego Królestwa Węgier: Mohacz 1526—Buda 1541*. Oświęcim 2014, *passim*.

² *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten: aus gedruckten und ungedruckten Quellen*. Hrsg. F.B. BUCHOLTZ. Bd. 3. Wien 1838, s. 178—184; A. HIRSCHBERG: *Hieronim Ła-*

Obydwie strony uznały swoich kandydatów za prawowitych władców, co nieuchronnie musiało wieść do wojny. W centrum zaś całego konfliktu znalazł się Siedmiogród (stanowiący wówczas część państwa węgierskiego), będący w strefie zainteresowań nie tylko Jana Zápolyi i Ferdynanda Habsburga, ale także Piotra Rareśa — hospodara mołdawskiego, oraz samego sułtana. Celem mojego artykułu będzie zarysowanie owej skomplikowanej sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem relacji na linii Jan Zápolya — Piotr Rareś — Turcja, zdając sobie bowiem sprawę, że dokładne omówienie statusu prawno-politycznego Siedmiogrodu w tamtym okresie byłoby zbyt obszerne w stosunku do zakładanej objętości tego szkicu.

Konflikt o tron węgierski pomiędzy Ferdynandem Habsburgiem a Janem Zápolyą zmusił obydwie strony do poszukiwania sojuszników. Zdecydowanie słabszą pozycję z owej dwójki miał Jan Zápolya. Po klęsce poniesionej z wojskami Ferdynanda pod Tokajem 25 września 1527 roku szukał on pomocy w Siedmiogrodzie, a następnie w Polsce. Liczył na wsparcie króla polskiego Zygmunta Starego, do którego apelował jako do swojego szwagra z prośbą o pomoc³. Jednakże dyplomatyczna postawa Zygmunta i jego obawa o ewentualny sojusz przeciw Polsce między Ferdynandem Habsburgiem a Moskwą sprawiały, że wielokrotnie powtarzał on frazes, iż chętnie pomoże w zawarciu pokoju, lecz nie będzie wspierał wojny. Zápolya postanowił więc szukać pomocy gdzie indziej. W tym celu w roku 1527 wysłał posła — Hieronima Łaskiego, do Konstantynopola z propozycją sojuszu⁴. Jednakże warunkiem

ski. Lwów 1888, s. 45; A. CLOT: *Sulejman Wspaniały i jego wspaniałe stulecie*. Przeł. G. MAJCHER. Warszawa 2017, s. 85; R.B. MERRIMAN: *Sulejman Wspaniały 1520—1566*. Oświęcim 2016, s. 64.

³ Zápolya bawił w Polsce w 1528 r., kiedy to po klęsce w bitwie koło Szina szukał schronienia na zamku kamienieckim Marcina Kamienieckiego, a następnie w Tarnowie. Jednak spodziewanego wsparcia nie uzyskał, zob.: *Acta Tomicianae: epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum, serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum A.D. 1532*. Wyd. Z. CELICHOWSKI (dalej: ATomic). T. 10. Poznań 1899, nr 124, 135, 136, 137; *Kroniki Bernarda Wapowskiego część ostatnia, czasy podługoszwowe obejmująca (1480—1535)*. Ed. J. SZUJSKI. W: *Scriptores Rerum Polonicarum*. T. 2. Kraków 1874, s. 222—223; A. DZIUBIŃSKI: *Stosunki dyplomatyczne polsko-tureckie w latach 1500—1572 w kontekście międzynarodowym*. Wrocław 2005, s. 58, 66; W. KAMIENIECKI: *Pobył króla Jana Zápolyi w Polsce*. Prz. Hist. 1907, T. 5, s. 49—50; J. LENIEK: *Król Jan Zápolya w Tarnowie*. Kw. Hist. 1893, T. 7, s. 624—627; W. POCIECHA: *Królowa Bona (1494—1557), czasy i ludzie odrodzenia*. T. 2. Poznań 1949, s. 375—376; A. WYCZAŃSKI: *Francja wobec państw jagiellońskich w latach 1515—1529*. Wrocław 1954, s. 137; K. NIEMCZYK: *Kamienieccy herbu Pilawa*. Katowice 2016, s. 231—233.

⁴ Relacja Łaskiego z pobytu w Konstantynopolu zob. Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien, Turcica I 1, Konv 3, nr 38—59; na temat spotkania Łaskiego z Ibrahimem Paszą, a następnie z sułtanem, zob. *Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel* [przez H. Łaskiego]. In: *Adparatus ad historiam Hungariae, sive Collectio miscella monumentorum, ineditorum partim, partim edito-*

stawianym przez Zápolyę był brak obowiązku płacenia Turcji haraczu czy przekazywania sułtanowi jakichkolwiek podarków⁵. Król węgierski uważał bowiem, że jest równoprawnym partnerem politycznym dla Turków⁶. Dlatego też z góry odrzucał możliwość płacenia haraczu i takie dyrektywy przekazał także swojemu posłowi Hieronimowi Łaskiemu. Nim jednak Hieronim mógł liczyć na audiencję u sułtana, musiał spotkać się z wielkim wezyrem Ibrahmem Paszą, który dopiero miał wyrazić zgodę na jego rozmowę z Sulejmanem Wspaniałym. Tymczasem Ibrahim Pasza nie pałał sympatią do posła, zaś o jego propozycji: sojuszu niepopartym płaceniem haraczu, nie chciał nawet słyszeć⁷. Wówczas z pomocą przyszedł Zápolyi Ludovicus Gritti — Weneccjanin robiący oszałamiającą karierę na dworze tureckim, o którym napiszę więcej w dalszej części artykułu. Za jego pośrednictwem i wstawiennictwem udało się najpierw przekonać Ibrahima Paszę do wyrażenia zgody na audiencję Łaskiego u sułtana, a następnie nakłonić Sulejmana Wspaniałego do propozycji Zápolyi. Negocjacje trwały długo, lecz ostatecznie zakończyły się — w oczach Zápolyi — sukcesem: zgodą sułtana na sojusz niepoparty koniecznością płacenia haraczu bądź przysyłania corocznych podarków⁸. Łaski przekonany był o ogromnej roli i pomocy Grittiego w tych negocjacjach, bez której tak korzystny układ bez wątpienia nie zostałby zawarty. Takie przekonanie wyraził w listach pisanych do Zápolyi 14 i 23 stycznia 1528 roku, w których zdawał relację ze swej misji w Konstantynopolu. Stwierdzał wówczas, że to dzięki pomocy Boga i Grittiiego udało się zawrzeć układ z sułtanem na tak korzystnych warunkach, i był przekonany, że listy wysyłane do Grittiiego przyniosły znacznie więcej korzyści niż te adresowane do wielkiego wezyra⁹. Jednakże ten ogromny sukces Łaskiego wydaje się pozorny. Z kilku anonimowych listów dowiadujemy się bowiem, że zgoda sułtana na udzielenie pomocy Zápolyi była tylko znakomicie uknutym tureckim planem. Według pierwszego anonimowego listu adresowanego do Ferdynanda Habsburga,

---

rum sed fugientium. Conquisivit, in decades partitus est et praefationibus atque notis illustravit Matthias Bel. Posenii 1735, s. 159—189; por. też: H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti. Eine Monographie.* „Archiv für österreichische Geschichte“ 1896, Bd. 83/1, s. 14; A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 68, 72—73.

⁵ R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527—1546).* București 1978, s. 29.

⁶ A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 69—70.

⁷ Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien, Turcica I 1, Konv 3, nr 38—59; *Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel* [przez H. Łaskiego]..., s. 159—189; H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 14; A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 68, 72—73.

⁸ A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 85.

⁹ Tamże, s. 87; zob. też relację Grittiiego ze wspomnianych negocjacji z Łaskim: „Commissio a Ludovico Gritti per Stanislaum Kostkam Regni Poloniae referenda”, Biblioteka Czaratoryskich, Teki Naruszewicza (dalej: TN) 45, nr 85.

z 29 września 1528 roku, wielki wezyr Ibrahim Pasza odstąpił od żądania płacenia przez Zápolyę haraczu, ponieważ ustalił wcześniej z Ludovicusem Grittiem i sułtanem, że to Wenecjanin przejmie władzę na Węgrzech. Zgoda na pomoc dla Zápolyi miałyby być zatem jedynie kamuflażem umożliwiającym wkroczenie wojsk tureckich na Węgry pod pozorem wsparcia dla sojusznika i przekazanie władzy Grittiemu jako zaufanemu człowiekowi sułtana. Nie bez znaczenia dla poparcia Grittiiego przez Ibrahima Paszę był też fakt, że wielki wezyr miał wówczas spory dług finansowy u Wenecjanina i niewątpliwie liczył na jego umorzenie. Informacje zawarte w owym pierwszym anonimowym liście potwierdza kolejny — z 10 marca 1529 roku. Jego autor pisze, że „niektórzy powiadają”, jakoby sułtan miał zamiar mianować Grittiiego gubernatorem Węgier¹⁰. Pozornie pełna sukcesów misja Łaskiego w Konstantynopolu byłaby w rzeczywistości jedynie realizacją tureckiego planu. Ostatecznie sojusz między Zápolyą a Turcją został zawarty i 10 kwietnia 1528 roku Zápolya wypowiedział wojnę Habsburgom, a 28 czerwca zrobiła to Turcja¹¹. Wówczas do sojuszu przyłączył się także hospodar mołdawski Piotr Rareș, chociaż tak naprawdę zainteresowany był on raczej współpracą z Ferdynandem. Jednakże Habsburg zawarcie porozumienia z Rareșem uzależniał od informacji, które miał przywieźć jego poseł wysłany do Konstantynopola — Janos Hobbordansky (o czym szerzej za chwilę). Nie wiedział on natomiast, że poseł ten został w Konstantynopolu pojmany¹². Z tego względu sojusz z Rareșem nie doszedł do skutku i hospodar, obawiając się pozostania w izolacji, zdecydował się przyłączyć do Zápolyi i Turcji¹³. Tymczasem sułtan, wywiązując się ze wspomnianego układu zawartego z Zápolyą, w roku 1529 wyruszył z pomocą. Wyprawa zakończyła się wielkim sukcesem: zdobyto Budę i osadzono na tronie Zápolyę¹⁴. Od tej pory sytuacja polityczna tego obszaru skomplikowała się jeszcze bardziej, żadna bowiem ze stron sobie wzajemnie nie ufała.

¹⁰ H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 18, 21; sam Gritti nigdy nie potwierdził tych poglądów, wręcz przeciwnie — 13 marca 1529 r. sekretarz Wenecjanina Tranquillus Andronik odpowiadał Bonzano, posłowi Zápolyi, że Grittiemu wprawdzie zaproponowano objęcie tronu na Węgrzech, lecz ten odmówił.

¹¹ A. CLOT: *Sulejman Wspaniały...*, s. 87.

¹² R.B. MERRIMAN: *Sulejman Wspaniały 1520—1566...*, s. 66; A. CLOT: *Sulejman Wspaniały...*, s. 87 — poseł Ferdynanda przybył do Konstantynopola jako pan sytuacji i zażądał zwrotu przez Turków wszystkich zajętych ziem na terenie Węgier. Rozzłoszczony Ibrahim Pasza miał powiedzieć: „Zdumiewa mnie, że twój pan nie chce też Konstantynopola!”. Po czym za radą Ludovicusa Grittiiego poseł wtrącony został do więzienia. Uwolniono go dopiero po kilku miesiącach, toteż aż do stycznia 1529 r. Ferdynand nie był świadom, czym zakończyła się jego misja.

¹³ R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 29.

¹⁴ R.B. MERRIMAN: *Sulejman Wspaniały 1520—1566...*, s. 67; A. CLOT: *Sulejman Wspaniały...*, s. 89.

Zápolya, Ferdynand Habsburg oraz Sulejman Wspaniały to nie wszystkie strony chcące utrwalić swe wpływy w Siedmiogrodzie. Ten znalazł się także w sferze zainteresowania hospodara mołdawskiego Piotra Rareșu, który chcąc nawiązać do świetności swojego wielkiego poprzednika — Stefana Wielkiego, planował objąć panowaniem dwa ważne terytoria: Pokucie i Siedmiogród. W styczniu 1529 roku zorganizował więc wyprawę, której celem był Siedmiogród, a w szczególności jego fragment zamieszkały przez Szeklerów. Jako pretekst do zorganizowania ekspedycji posłużyło mu zamordowanie przez Szeklerów kilku mołdawskich handlarzy w czasie ich podróży z Braszowa. Rareș zebrał zatem wojsko koło Trotus na granicy mołdawsko-wołoskiej, a następnie podzielił armię na dwie części, atakując Siedmiogród od północy (od strony okręgów Ciuc i Erdövidéke 29—30 stycznia) oraz od strony miejscowości Oituz (okręgi Sepsi, Kézdi i Orbai)¹⁵. Szeklerzy nie mogli liczyć na pomoc ani Markusa Pempflingera — zaufanego Ferdynanda, ani sędziego Braszowa — Lukasa Hirschera, ci zajęci byli bowiem zabezpieczaniem podległych im terytoriów wokół Sibiu. Toteż już pod koniec stycznia pięć szeklerskich Stuhli (okręgów) uznało władzę Rareșu, ten zaś ustanowił tam jako swych zarządców perkułabów¹⁶. Nie był to jednak koniec zapędów hospodara, jego celem były bowiem bogate miasta siedmiogrodzkie, przede wszystkim Bystrzyca, a właściwie — podatki z niej płynące. Wprawdzie w sierpniu 1527 roku Zápolya nadał mu prawo do ściągania podatków z tego miasta, lecz już w listopadzie tego samego roku Ferdynand Habsburg takie prawo przekazał Georgowi Reicherstorfferowi, Rareșowi zaś podarował za pośrednictwem Apafi Miklósa 200 florenów jako rekompensatę¹⁷. Hospodar mołdawski dążył zatem do odzyskania wpływów w Bystrzycy. Na tym jednak nie poprzestał. Jego celem było także Unguraș (okręg w okolicach Cluj), należące wówczas do Ferdynanda. Jednak nie był on jedynym, który dążył do zdobycia tego terenu. Drugim kandydatem był bowiem węgierski bojar Bethlem Elek — posiadający spore ziemie i małą armię tzw. nemeș — który zaproponował Ferdynandowi swoją pomoc w zamian za przekazanie mu Unguraș. Rareș, nie mogąc pogodzić się z takim obrotem sprawy, szykował się do ataku. Zamiar ten jednak zmienił

¹⁵ R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 31.

¹⁶ List Stefana Lăcustă, hospodara mołdawskiego, do Stefana Maylatha, wojewody siedmiogrodzkiego, z 10 kwietnia 1540 r.: *Acta et epistole relationum Transylvaniae et Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*. Ed. A. VERESS. Vol. 1. Kolozsvár 1914, nr 258; S. METES: *Mosiile domnilor si boierilor din Tarile Romane in Ardeal si Ungaria*. Arad 1925, s. 39; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 31—33.

¹⁷ R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 34; J.K. SCHULLER: *Georg Reicherstorffer und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte von Siebenbürgen in den Jahren 1527—1536*. „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen“ 1859, Bd. 21, s. 234; B. CAPESIUS: *Der Hermannstädter Humanist Georg Reicherstorffer*. „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“ 1967, Bd. 10, s. 35—62.

i postanowił zaproponować Ferdynandowi wykup tej ziemi¹⁸. Propozycja została odrzucona, Unguraş zaś trafiło ostatecznie w ręce zaufanego człowieka Ferdynanda — Markusa Pempflingera, za kwotę 6220 florenów¹⁹. Rozczarowany tym faktem Rareş porzucił myśl o sojuszu z Ferdynandem i właściwym sobie sposobem zupełnie zmienił zapatrywania polityczne. Upatrywał teraz swą szansę w porozumieniu z sułtanem, który w maju wyruszył na Węgry celem udzielenia pomocy Janowi Zápolyi. Toteż 14 maja 1529 roku Rareş oznajmił Szeklerom, że przyłączył się do sojuszu z Zápolyą. W rzeczywistości plan hospodara był bardziej przebiegły: planował on, że kiedy sułtan zaatakuje Budę i Wiedeń, Zápolya zaś będzie walczył w Banacie z zarządcą Timisoary — Törökiem Bálintem, stronnikiem Fedynanda, wówczas on wykorzysta ten moment i podporządkuje sobie pozostałą część Siedmiogrodu²⁰. Zakładał, że najpierw uderzy na północne tereny, a następnie na południowe. Jednakże plan Rareşa szybko okazał się nieprzemyślany. Na północy Apafi Miklós i Bethlem Elek byli bowiem zdecydowanie zbyt silni, w Sibiu i Făgăraş zaś znajdowało się wielu zwolenników Ferdynanda²¹. Nie tylko plan Rareşa okazał się w Siedmiogrodzie płonny. Także wezwanie przez Ferdynanda do stawienia się do walki u boku Gaspara Horwatha i połączenie się z wojskiem Katzingera na Węgrzech okazało się nieskuteczne. Jedynie Sasi siedmiogrodzcy i bojarzy Töröka byli gotowi wypełnić ten rozkaz, cała wschodnia część Siedmiogrodu zaś opowiedziała się za Zápolyą²². Nie wdając się w szczegóły dalszych, zawiłych wydarzeń, stwierdzić należy, że Siedmiogród w roku 1529 stał się miejscem zaciętej rywalizacji trzech stron: Zápolyi, Rareşa i Ferdynanda. Tymczasem w maju tego właśnie roku ruszyła z Konstantynopola obiecana pomoc sułtana dla Zápolyi. W trakcie owej kampanii Sulejmanowi towarzyszył jego wier-ny pomocnik — Wenecjanin Ludovicus Gritti — postać równie ciekawa, co

¹⁸ E. HURMUZAKI: *Documente privitoare la istoria românilor (1358—1600)*. Vol. 15/1. Bucuresti 1911, nr 584; J. KÁDÁR: *Szolnok-Doboka vármegye Monographiája*. T. 2: *A vármegye községeknek részletes története*. Dej 1900, s. 108; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 36.

¹⁹ F. SCHULLER: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens von der Schlacht bei Mohacs bis zum Frieden von Grosswardein 1526—1538 aus dem Kaiserlichen und Königlichem Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien*. „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“ 1894, Bd. 26, nr 1, 62; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 35.

²⁰ F. SCHULLER: *Urkundliche Beiträge...*, nr 59; *A Szekely króniká (1529—1596)*. Ed. S. BARÁBAS. „Történelmi Tár” 1880, ser. 3, T. 3, s. 633—648; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 37.

²¹ Archiw Brasov, Colecția de documente Fronius (1379—1721), dok. BV-F-00001-2-1-210: list Nicolae Apafi z 24 marca 1529 r. do Braszowa, w którym informuje o spotkaniu Szeklerów w Sancenedic w celu udzielenia pomocy Zápolyi. Z tego względu Braszow ma pozostać w gotowości bojowej; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 39.

²² F. SCHULLER: *Urkundliche Beiträge...*, nr 70; E. HURMUZAKI: *Documente privitoare...*, Vol. 15/1, nr 580, 586.

tajemnicza, której prawdziwa rola w konflikcie o Siedmiogród do dzisiaj pozostaje przedmiotem sporów i dyskusji wśród historyków. Kim właściwie był Ludovicus Gritti i jakie było jego znaczenie w konflikcie o Siedmiogród?

Korzenie rodziny Grittich wywodzą się z małego miasteczka Sorio w prowincji Vicenza²³. Stamtąd przybyli oni do Wenecji, gdzie zajęli się handlem. Ojciec Ludovicusa — Andrea, syn Francesco Grittiego²⁴, piastował początkowo urząd „*oratore straordinario*” w Turcji, natomiast w roku 1523 objął stanowisko doży weneckiego. W roku 1497 poślubił Benedettę di Luca-Vendramin, z którą miał syna Francesco (zmarł w roku 1505)²⁵. Tymczasem Ludovicus (zwany przez Wenecjan Alvise²⁶) pochodził z pozamałżeńskiego związku Andrei z nieznaną z imienia Greczynką. Urodził się on w roku 1480 w Konstantynopolu. Miał trzech braci: Pietro, Gregorio i Lorenzo, o których jednak zbyt wiele nie wiadomo. Ludovicus powrócił z ojcem z Konstantynopola do Wenecji w roku 1496. Kształcił się w Padwie²⁷, jednak pozamałżeńskie pochodzenie sprawiło, że ścieżka jego kariery w Wenecji została zablokowana. Z tego względu ok. roku 1507/1508 powrócił do Konstantynopola, by zająć się handlem. W Turcji Gritti w pełni rozwinął swój talent. Szczególnym polem jego działalności stał się handel winem i drogimi kamieniami, jego wykształcenie i znajomość dworów europejskich zaś pozwoliły mu zjednać sobie wielu odbiorców niezależnie od wyznania. Sukcesy Wenecjanina zwróciły na niego uwagę samego sułtana²⁸. Z pomocą w karierze przyszedł Grittiemu także los. Kiedy w roku 1523 wielkim wezyrem został Ibrahim Pasza, Gritti — władający wieloma językami: tureckim, greckim i włoskim — stał się dla niego ważną osobą w kontaktach z dworami europejskimi. Nie bez znaczenia był też fakt, że Wenecjanin pożywał wezyrowi spore ilości pieniędzy, ten zaś, licząc na umorzenie długów,

²³ H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 7; według osiemnastowiecznego weneckiego herbarza GIROLAMO ALESSANDRO CAPELLARI VIVARO (*Campidoglio Veneto*. Vol. 2. Venice 1774, f. 188r. Dostępne w Internecie: <https://marciana.venezia.sbn.it/manoscritti/DI/Cap2188.htm> [data dostępu: 15.12.2019]) rodzina Grittich pochodziła z Krety.

²⁴ M. SANUTO: *I diari de Martino Sanuto 1496—1533*. Vol. 4. Venezia 1880, s. 234, 244.

²⁵ *Storia documentata di Venezia di S. Romanin*. T. 5. Venezia 1856, s. 385; H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 8; A. DECEI: *Aloisio Gritti in slujba sultanului Soliman Kanuni, dupa unele documente turcesti indite (1533—1534)*. „Studii si Materiale de Istorie Medie” 1974, 7, s. 102.

²⁶ Turcy na Węgrzech zwali go Ludwig, on sam zaś podpisywał się z reguły Ludovicus. Luigi i Alvise były popularnymi w Wenecji zdrobnieniami tego imienia. Pojawiają się także głosy, że jego prawdziwym imieniem było Alovizius (H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 9).

²⁷ Tamże.

²⁸ *Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India, et in Costantinopoli: con la descrizione particolare di Città, Luoghi, siti, costumi et della Porta del gran Turco: et di tutte le Intrate, spese, et modo di governo suo, et della ultima imprepa contra portoghesi*. Vinegia 1543, s. 155v; H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 10.

wspierał jego karierę²⁹. Ibrahim uczynił więc Grittiego swym zaufanym człowiekiem i wprowadził go do otoczenia sułtana. Wenecjanin znakomicie wykorzystał nadarżającą się okazję, szybko zjednując sobie najważniejszą osobistość w państwie tureckim, do tego stopnia, że otrzymał w nadanie potężną willę w Pera (dziś Galata) — dzielnicy Konstantynopola, w której spotykał się zarówno z Sulejmanem, jak i Ibrahimem Paszą³⁰. Kiedy w 1529 roku ruszyła wspomniana wyprawa turecka na Węgry, spiesząca z „pomocą” Zápolyi, Wenecjanin stał u boku sułtana jako aprowizator armii³¹. Po zdobyciu Mohacza (19 sierpnia 1529 roku) Sulejman postanowił iść za ciosem i uderzyć na Wiedeń, Grittiego zaś pozostawił w Budzie wraz z 300 Turkami, którzy mieli zapewnić mu wsparcie w razie ewentualnych problemów³². Ludovicus objął wówczas urząd głównego skarbnika oraz biskupa w Erlau³³. W styczniu 1530 roku powrócił do Konstantynopola. Na krótko jednak. Wkrótce został ponownie wysłany na Węgry, by umacniać tam wpływy tureckie oraz przekonać Ferdynanda do odstąpienia od walki. Przed 23 grudnia został mianowany przez Zápolyę gubernatorem Węgier³⁴. Gritti stanowił niejako „oczy i uszy” sułtana na Węgrzech, raz po raz donosił mu listownie o sytuacji panującej w kraju, a także w Siedmiogrodzie, Mołdawii i na Wołoszczyźnie. Jego rola nie pozostawała bez wpływu na stosunek do niego konkurujących o wpływy na tych terenach władców. Szczególnie zaprzętał uwagę dyplomacji habsburskiej. Hieronim von Zara

²⁹ Daniello de Ludovisi wspominał 3 czerwca 1534 r. na senacie weneckim o ogromnych zasługach Ludovicusa Grittiego dla Ibrahima Paszy, zob.: E. ALBÈRI: *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto*. Serie III. Vol. 1. Firenze 1840, s. 1—32; Relazione dell' Impero Ottomano riferita in senato dal secretario Daniello de' Ludovisi z 3 czerwca 1534 r.

³⁰ FRANCESCO DELLA VALLE: *Una breve narrazione della grandezza, virtù, valore, et della infelice morte dell' Illmo Sigr Conte Alouise Gritti...* Ed. I. NAGY. „Történelmi Tar” 1857, ser. 1, T. 3, s. 18; *Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel* [przez H. Łaskiego]..., s. 177; A. PULIDO-RULL: *A Pronouncement of Alliance: an Anonymous Illuminated Venetian Manuscript for Sultan Süleyman*. „Muqarnas Online” 2012, Vol. 29/1, s. 112; H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 11.

³¹ *Suleiman der Gesetzgebers Kanund Tagebuch auf seinem Feldzuge nach Wien im Jahre 1529*. Hrsg. W.F.A. BERNHAUER. Wien 1858, s. 9.

³² H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 22; Z.P. PACH: *Von der Schlacht bei Mohacs bis zur Rückeroberung Budas*. „Acta Historica. Revue de l'Académie des Sciences de Hongrie” 1987, 33, s. 129—149.

³³ 23 grudnia 1530 r. w liście do Zygmunta I Gritti tytułuje się skarbnikiem i gubernatorem Królestwa Węgier, zob.: TN 45, nr 79; I.A. FESSLER, E. KLEIN: *Geschichte von Ungarn*. Leipzig 1874, s. 443; G. PÁLFFY: *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. New York 2009, s. 45.

³⁴ 23 grudnia 1530 r. w liście do Zygmunta I Gritti tytułuje się już gubernatorem Królestwa Węgierskiego, toteż nominacja nastąpić musiała przed tą datą, zob: TN 45, nr 79, druk: ATomic. T. 12. Poznań 1906, nr 418. Błędny jest zatem pogląd Kretschmayra, jakoby dopiero 26 grudnia Gritti tenże urząd objął, zob. H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 26—27.

oraz Cornelius Schepper skrzętnie informowali Ferdynanda o każdym, nawet najmniejszym posunięciu Grittiego³⁵. W roku 1534 Wenecjanin po raz kolejny został wysłany do Siedmiogrodu. Jaki był cel jego misji, dokładnie nie wiadomo. Oficjalnie wysłano go, by wyjaśnić nieporozumienie, jakie zaszło między Ferdynandem Habsburgiem a Sulejmanem Wspaniałym. Sułtan bowiem jako warunku pokoju żądał przekazania całych Węgier Zápolyi, Ferdynand zaś rozumiał najwyraźniej, że może zatrzymać zajmowane już przez siebie ziemie. Gritti został zatem wysłany, by rozwiązać ów problem i doprowadzić do zjazdu obydwu władców³⁶. Prawdziwy powód jego wyprawy pozostaje natomiast w sferze domysłów. Faktem jednak jest, że jego ekspedycja wzbudziła spore obawy zarówno w Rareșie, jak i Janie Zápolyi. Ten pierwszy żywił obawy, że celem Grittiego jest — z polecenia sułtana — osłabienie pozycji hospodara w Mołdawii lub też usunięcie go z tronu. Ponadto bał się także zmniejszenia swych wpływów w Siedmiogrodzie³⁷. Ten drugi z kolei zarówno obawiał się pogorszenia swojej pozycji na Węgrzech, jak i niechętnym okiem patrzył na współpracę Grittiego i Hieronima Łaskiego. Hieronim czuł się bowiem niedoceniony na dworze węgierskim. Uważał, że za jego misje dyplomatyczne i sukcesy, jakie w nich odniósł, należy mu się nagroda. Chciał objąć urząd wojewody siedmiogrodzkiego. Jako że Zápolya nie spełniał jego oczekiwań, postanowił zwrócić się z prośbą o pomoc do Grittiego. Przybył zatem do niego na dwór do Konstantynopola i razem z nim w 1534 roku wyruszył na Węgry. Już wówczas krążyły plotki, że Gritti chce osadzić na urzędzie wojewody siedmiogrodzkiego Hieronima, co sprawiło, że Zápolya był mu wyjątkowo nieprzychylny³⁸.

³⁵ Haus- Hof- U Staatsarchiv Wien, Turcica I 3, Konv 2: fol. 131—133, 163—163v, 164—164v, 195—196, 199—202v, 216v in; Konv 3: Gesandtschaft von Hieronimus von Zara, fol. 1—66; Konv. 4: Cornelius Duplicius Schepper, fol. 1—34.

³⁶ W liście Jana Tarnowskiego do Ferdynanda z 8 kwietnia 1534 r., w którym zdaje relację z wizyty swego wysłannika u Ibrahima Paszy, wspomina o liście Grittiego do jednego z panów polskich, w którym ten wyjaśnia przyczyny wysłania go na Węgry, zob.: ATomic. T. 15. Wrocław 1957, nr 595; T. 16/1. Wrocław 1960, nr 236; A. DECEI: *Aloisio Gritti...*, s. 101—161; T. GEMIL: *În fața impactului otoman. În: Petru Rareș*. Ed. L. SIMANSCHI. Bucharest 1978, s. 147. Z kolei Andrzej Tęczyński po audiencji u Ibrahima Paszy w Alepo pisał 3 marca 1534 r. do Piotra Tomickiego, iż Ibrahim nie ufa już Grittiemu i obawia się, że ma on w owej misji pogodzenia Zápolyi z Ferdynandem ukryty cel, dlatego zobowiązał Wenecjanina, by nie rozpoczął negocjacji bez porozumienia z królem polskim. Zob. ATomic 16/1, nr 147.

³⁷ Jan Łaski w liście z 22 maja wspomina, że dnia poprzedniego otrzymał list od swego brata Hieronima datowany na 11 maja, a pisany z okolic Koloszwaru. Brat informował go, że Gritti przeprawił się przez Dunaj i przebywa w Tirgoviște, dokąd i jego wezwał. Jednakże wojewoda mołdawski Piotr Rareș nie chce przepuścić Wenecjanina przez Siedmiogród z obawy, by nie utracić swych posiadłości na Węgrzech. Posiadłości te sułtan nakazał bowiem Grittiemu zwrócić Zápolyi. Dlatego też Wenecjanin zmuszony był pozostać w Tirgoviște dłużej, by wzmocnić swoje wojska, zob.: ATomic 16/1, nr 301.

³⁸ ATomic 10, nr 302; A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 207—210; zob. też: *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte*

Nie do końca sprecyzowany cel wyprawy Wenecjanina budził więc sporo obaw i podejrzeń zarówno u Zápolyi, Rareşa, jak i hospodara wołoskiego Vlada Vintili. Toteż od momentu opuszczenia Turcji Gritti napotykał wiele przeszkód na swej drodze. Kiedy przejeżdżał przez Wołoszczyznę, zatrzymany został przez wojska Vintili, który oskarżał go o ukrywanie bojarów-zdrajców³⁹. Według relacji Grittiego owi bojarzy powiadomili go o antytureckim spisku hospodara, który miał potajemnie kolaborować z Ferdynandem Habsburgiem, przygotowując się do wystąpienia przeciw Sulejmanowi Wspaniałemu. Z kolei zdaniem sekretarza Grittiego — Tranquilusa Andronika, postawa Vlada była efektem działań Zápolyi i Rareşa, którzy już wówczas podjęli decyzję o uśmierceniu Grittiego, obawiając się celu jego misji, i z tego powodu rozprzestrzeniaли na jego temat przeróżne nieprawdziwe plotki, chcąc wzbudzić w społeczeństwie strach przed Wenecjaninem. Vlad Vintila uwierzył im i dlatego sprawiał problemy Grittiemu. Dopiero kiedy zorientował się, że kolportowane informacje dotyczące zamiarów Grittiego są kłamstwem, pozwolił mu ruszyć dalej⁴⁰. Kiedy Wenecjanin ostatecznie opuścił Wołoszczyznę i wkroczył do Siedmiogrodu, okazało się, że Zápolya — obawiając się, że Gritti chce mianować wojewodą siedmiogrodzkim Hieronima Łaskiego — postanowił go uprzedzić i osadził na tym stanowisku przychylnego sobie człowieka — Emerika Czibaka, ten zaś ogłosił mobilizację wojska przeciw Grittiemu⁴¹. Pomiędzy nowym wojewodą a Wenecjaninem doszło do sporu, sprowokowanego i wykorzystanego przez możnych węgierskich⁴², który zakończył się tragicznymi wydarzeniami w nocy z 11 na 12 sierpnia 1534 roku w okolicach Felmer, kiedy to Czibak został zamordowany przez rycerzy Urbana Batthianiego⁴³. O zabójstwo

im XVI. und XVII. Jahrhundert: Aus Archiven und Bibliotheken: Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1534. Wien 1839, nr 37—39. Łaski bawił wówczas w Konstantynopolu, starając się uzyskać poparcie Grittiego. Od tego momentu niewątpliwie działali razem.

³⁹ *Documente turcesti privind istoria Romanei.* Vol. I: (1455—1774). Ed. M.A. MEHMED. Bucuresti 1976, nr 17 — tam szczegółowa relacja Grittiego dla sułtana z wydarzeń na Wołoszczyźnie.

⁴⁰ ATomic. T. 16/2. Wrocław 1961, nr 644.

⁴¹ Tamże.

⁴² Taką informację podaje kapelan Zápolyi Szeremi, zob.: *Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores I: Szeremi György Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarországról, 1484—1543.* Pest 1857, s. 328—330.

⁴³ FRANCESCO DELLA VALLE: *Una breve narrazione...*, s. 38; A. HIRSCHBERG: *Hieronim Łaski...*, s. 211; w przekonaniu Constantinescu zabójcą Czibaka był nie Gritti, tylko byli to Dóczy i Batthyani. Autor powołuje się na relację sekretarza Grittiego — FRANCESCO DELLA VALLE (*Una breve narrazione...*, s. 38), i jest zdania, że całość była uknutym przez Dóczego spiskiem, mającym na celu stworzenie pozorów winy Grittiego i Łaskiego, zob. R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 73. Kretschmayr z kolei jest zdania, że to wprawdzie nie Gritti zabił Czibaka, tylko najpewniej Batthyani, ale rozkaz musiał wyjść od Wenecjanina. Della Valle próbował zaś ukazać Grittiego w jak najlepszym świetle, zob. H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 74—75.

oskarżony został jednak Gritti (oraz Hieronim Łaski), co stało się pretekstem do zaatakowania go. Wenecjanin schronił się w Mediaș, tam jednak został otoczony przez wojska Stefana Maylatha, wspomagane przez oddziały Gottharda Kuna i Toadera Bubuioga (30 sierpień). 28 września dotarło do Mediaș 12 000 Mołdawian pod dowództwem Efrim Hurula z zamiarem wsparcia dla Maylatha i Bubuioga, rozpoczęto oblężenie miasta⁴⁴. Ostatecznie zostało ono zdobyte, a Gritti stracony. Zabójcą był Kendi Ferenc⁴⁵. Synów Grittiego pojmano i przewieziono do Suczawy. Rareș wprawdzie polecił ich odwiedzić do Siedmiogrodu, jednak jednocześnie wydał poufny rozkaz uśmiercenia ich po drodze⁴⁶.

Kwestia śmierci Grittiego budzi wśród historyków bardzo wiele sporów. Również ze względu na niejednoznaczność źródeł. O ile źródła związane z obozem Zápolyi i Jana Łaskiego usprawiedliwiały zamordowanie Wenecjanina, zarzucając mu zamiar przejęcia tronu węgierskiego i zamordowanie Czibaka, Hieronima Łaskiego zaś traktowały jedynie jako ofiarę nieporozumienia, a nie czynnego uczestnika spisku⁴⁷, i o całe zło obwiniały Grittiego, o tyle sekretarz Wenecjanina Tranquilus Andronik oskarżał Zápolyę i Rareșa o spisek przeciw Grittiemu, celowe zamordowanie Czibaka i zrzućenie winy na Wenecjanina tak, by dać pretekst do pojmania i uśmiercenia go⁴⁸. Co do jednego historycy są jednak zgodni — celem misji Grittiego było niewątpliwie wzmocnienie wpływów tureckich w Siedmiogrodzie, a być może także w Mołdawii i na Węgrzech, co nie mogło spodobać się ani Zápolyi, ani Rareșowi⁴⁹. W moim odczuciu Gritti faktycznie padł ofiarą spisku. Zabójstwo Czibaka wydaje się

⁴⁴ FRANCESCO DELLA VALLE: *Una breve narrazione...*, s. 42; zob. też: ATomic 16/2, nr 503.

⁴⁵ FRANCESCO DELLA VALLE: *Una breve narrazione...*, s. 43—52; H. KRETSCHMAYR: *Ludovico Gritti...*, s. 81—82; R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 73. Kendi Ferenc bardzo chciał zostać wicewojewodą siedmiogrodzkim. Walczył o to od 4 lat, toteż teraz postanowił wykorzystać sytuację i ściąć Grittiego. Na temat śmierci Grittiego zob. też: ATomic 16/2, nr 503, 552, 644.

⁴⁶ R. CONSTANTINESCU: *Moldova și Transilvania...*, s. 73; ATomic 16/2, nr 644.

⁴⁷ Jan Łaski dokładał wszelkich starań, by oczyścić swojego brata z zarzutu o spisek przeciw władcy węgierskiemu, i próbował całą winę zrzucić na Grittiego. Hieronim zaś miał jedynie przybyć do obozu Wenecjanina, a o śmierci Czibaka dowiedział się od jakiegoś chłopca, który zobaczył jego ściętą głowę. Hieronim wezwany przez Grittiego potępił jego postępowanie, a następnie udał się w pośpiechu do Waradynu, by odebrać od miasta deklarację wierności wobec Zápolyi, obawiał się bowiem, by z nienawiści do Grittiego miasto nie przeszło do obozu Ferdynanda. Wówczas jednak został wezwany do Budy i tam pojmany, zob.: ATomic 16/2, nr 458—460, szczególnie: 465, 466, 503, 530; ATomic 15, nr 421.

⁴⁸ ATomic 16/2, nr 644. O zawiązanym spisku, którego celem było zamordowanie Grittiego, wspominał także Ibrahim Pasza w liście z 19 grudnia 1534 r., zob.: E. HURMUZAKI: *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. 1, p. 2 (1346—1450). București 1890, nr 62.

⁴⁹ Szerszą analizę tego problemu, wraz z zestawieniem opinii historyków, przedstawiłam w artykule *Petru Rareș i Ludovicus Gritti. Historia trudnych relacji między hospodarem mołdawskim a tureckim szpiegiem na Węgrzech* (w: *O relacjach polsko-rumuńskich na przestrzeni wieków w Stulecie Odzyskania Niepodległości Polski i Wielkiego Zjednoczenia Rumunii*. Red. E. WIERUSZEWSKA-CALISTRU, K. STEMPEL-GANCARCZYK. Suczawa 2019, s. 35—44).

wyreżyserowaną historią, która dała pretekst Rareşowi i Zápolyi do ataku na Wenecjanina i uśmiercenia go. Znamienne również, że zaangażowani w śmierć Czibaka rycerze węgierscy po śmierci Grittiego uzyskali najważniejsze stanowiska w państwie: Maylath został wojewodą siedmiogrodzkim, Kendi Ferenc zaś od dawna bardzo chciał zostać wicewojewodą, toteż kiedy nadarzyła się taka okazja, zamordował Grittiego⁵⁰.

Podsumowując, należy stwierdzić, że Siedmiogród po bitwie pod Mohaczem znalazł się w centrum konfliktu pomiędzy hospodarem mołdawskim Piorem Rarešem, Janem Zápolyą, Ferdynandem Habsburgiem i sułtanem Sulejmanem Wspaniałym. Każda ze stron dążyła do utrwalenia tam swych wpływów i jednocześnie osłabienia pozycji stron przeciwnych. Prowadziło to do powstawania wielu skompiłowanych relacji i podwójnych sojuszków, których wyjaśnienie dzisiaj oraz odkrycie prawdziwych intencji ich animatorów nastroczają wiele trudności ze względu na sprzeczność źródeł. W zależności bowiem od tego, którą ze stron konfliktu reprezentował autor źródła, taka była jego wersja wydarzeń. Na porządku dziennym było również to, że zawierane układy nie miały związku z rzeczywistością, a stanowiły jedynie kamuflaż dla prawdziwych działań. Z tego słynął przede wszystkim hospodar mołdawski Piotr Rareş, którego zmienność poglądów politycznych, zawieranie fikcyjnych umów i ich niedotrzymywanie stały się niemal jego cechą charakterystyczną.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiv Brasov, Colectia de documente Fronius (1379—1721), dok. BV-F-00001-2-1-210: list Nicolae Apafi z 24 marca 1529 roku do Braszowa.
„Commissio a Ludovico Gritti per Stanislaum Kostkam Regni Poloniae referenda”, Biblioteka Czartoryskich, Teki Naruszewicza 45, nr 85.
Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien, Turcica I 1, Konv 3, nr 38—59.
Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien, Turcica I 3, Konv 2: fol. 131—133, 163—163v, 164—164v, 195—196, 199—202v, 216v in; Konv 3: Gesandtschaft von Hieronimus von Zara, fol. 1—66; Konv. 4: Cornelius Duplicius Schepper, fol. 1—34.

⁵⁰ ATomic 16/2, nr 503, 552, 644.

Źródła drukowane

- A Szekely króniká (1529—1596)*. Ed. S. BARÁBAS. „Történelmi Tár” 1880, ser. 3, T. 3.
- Acta et epistole relationum Transylvaniae et Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*. Ed. A. VERESS. Vol. 1. Kolozsvár 1914.
- Acta Tomicianae: epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum, serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum A.D. 1532*. Wyd. Z. CELICHOWSKI. T. 10, 12. Poznań 1899, 1906; T. 15, 16/1, 16/2. Wrocław 1957, 1960, 1961.
- ALBÈRI E.: *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto*. Serie III. Vol. 1. Firenze 1840.
- Documente turcești privind istoria Romanei*. Vol. 1: (1455—1774). Ed. M.A. MEHMED. București 1976.
- FRANCESCO DELLA VALLE: *Una breve narrazione della grandezza, virtù, valore, et della infelice morte dell' Illmo Sigr Conte Alouise Gritti...* Ed. I. NAGY. „Történelmi Tár” 1857, ser. 1, T. 3.
- GIROLAMO ALESSANDRO CAPELLARI VIVARO: *Campidoglio Veneto*. Vol. 2. Venice 1774, f. 188r. Dostępne w Internecie: <https://marciana.venezia.sbn.it/manoscritti/DI/Cap2188.htm> [data dostępu: 15.12.2019].
- Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel* [przez H. Łaskiego]. In: *Adparatus ad historiam Hungariae, sive Collectio miscella monumentorum, ineditorum partim, partim editorum sed fugientium*. Conquisivit, in decades partitus est et praefationibus atque notis illustravit Matthias Bel. Posonii 1735.
- HURMUZAKI E.: *Documente privitoare la istoria românilor (1358—1600)*. Vol. 15/1. București 1911.
- HURMUZAKI E.: *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. 1, p. 2 (1346—1450). București 1890.
- Kroniki Bernarda Wapowskiego część ostatnia, czasy podługoszowe obejmująca (1480—1535)*. Ed. J. SZUJSKI. W: *Scriptores Rerum Polonicarum*. T. 2. Kraków 1874.
- Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores 1: Szeremi György Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1484—1543*. Pest 1857.
- SANUTO M.: *I diari de Martino Sanuto 1496—1533*. Vol. 4. Venezia 1880.
- Storia documentata di Venezia di S. Romanin*. T. 5. Venezia 1856.
- Suleiman der Gesetzgebers Kanund Tagebuch auf seinem Feldzuge nach Wien im Jahre 1529*. Hrsg. W.F.A. BERNHAUER. Wien 1858.
- Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert: Aus Archiven und Bibliotheken: Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1534*. Wien 1839.
- Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India, et in Costantinopoli: con la descrizione particolare di Città, Luoghi, siti, costumi et della Porta del gran Turco: et di tutte le Intrate, spese, et modo di governo suo, et della ultima imprepsa contra portoghesi*. Vinegia 1543.

Opracowania

- BACZKOWSKI K.: *Kongres Wiedeński 1515 roku*. Oświęcim 2015.
- BACZKOWSKI K.: *Wiener Fürstentag-1515-Erfolg oder Niederlage für die polnische Diplomatie?* In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beitrag zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Hrsg. B. DYBAŚ, I. TRINGLI. Budapest 2019.
- CAPEIUS B.: *Der Hermannstädter Humanist Georg Reicherstorffer*. „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“ 1967, Bd. 10.
- CLOT A.: *Sulejman Wspaniały i jego wspaniałe stulecie*. Przeł. G. MAJCHER. Warszawa 2017.
- CONSTANTINESCU R.: *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527—1546)*. Bucuresti 1978.
- DECEI A.: *Aloisio Gritti in slujba sultanului Soliman Kanuni, după unele documente turcești indite (1533—1534)*. „Studii și Materiale de Istorie Medie“ 1974, 7.
- DZIUBIŃSKI A.: *Stosunki dyplomatyczne polsko-tureckie w latach 1500—1572 w kontekście międzynarodowym*. Wrocław 2005.
- FESSLER I.A., KLEIN E.: *Geschichte von Ungarn*. Leipzig 1874.
- GEMIL T.: *În fața impactului otoman*. În: *Petru Rareș*. Ed. L. SIMANSCHI. Bucharest 1978.
- Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten: aus gedruckten und ungedruckten Quellen*. Hrsg. F.B. BUCHOLTZ. Bd. 3. Wien 1838.
- HIRSCHBERG A.: *Hieronim Łaski*. Lwów 1888.
- KÁDÁR J.: *Szolnok-Doboka vármegye Monographiája*. T. 2: *A vármegye községséinek részletes története*. Deb. 1900.
- KAMIENIECKI W.: *Pobyt króla Jana Zapolya w Polsce*. „Przegląd Historyczny” 1907, T. 5.
- KRETSCHMAYR H.: *Ludovico Gritti. Eine Monographie*. „Archiv für österreichische Geschichte“ 1896, Bd. 83/1.
- LENIEK J.: *Król Jan Zapolya w Tarnowie*. „Kwartalnik Historyczny” 1893, T. 7.
- MERRIMAN R.B.: *Sulejman Wspaniały 1520—1566*. Oświęcim 2016.
- METES S.: *Mosile domnilor și boierilor din Tarile Romane în Ardeal și Ungaria*. Arad 1925.
- NIEMCZYK K.: *Kamienieccy herbu Pilawa*. Katowice 2016.
- NIEMCZYK K.: *Petru Rareș i Ludovicus Gritti. Historia trudnych relacji między hospodarem moldawskim a tureckim szpiegiem na Węgrzech*. W: *O relacjach polsko-rumuńskich na przestrzeni wieków w Stulecie Odzyskania Niepodległości Polski i Wielkiego Zjednoczenia Rumunii*. Red. E. WIERUSZEWSKA-CALISTRU, K. STEMPEL-GANCARCZYK. Suczawa 2019.
- PACH Z.P.: *Von der Schlacht bei Mohacs bis zur Rückeroberung Budas*. „Acta Historica. Revue de l'Académie des Sciences de Hongrie” 1987, 33.
- PÁLFFY G.: *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteen Century*. New York 2009.
- PERJÉS G.: *Upadek średniowiecznego Królestwa Węgier: Mohacz 1526—Buda 1541*. Oświęcim 2014.
- POCIECHA W.: *Królowa Bona (1494—1557), czasy i ludzie odrodzenia*. T. 2. Poznań 1949.
- PULIDO-RULL A.: *A Pronouncement of Alliance: an Anonymous Illuminated Venetian Manuscript for Sultan Süleyman*. „Muqarnas Online” 2012, Vol. 29/1.
- RÉTHELEY O.: *Jagiellonian-Habsburg Marriage Policy and Cultural Transfer. The Question of Households and Court Ordinances*. In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beitrag zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Hrsg. B. DYBAŚ, I. TRINGLI. Budapest 2019.

- SCHULLER F.: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens von der Schlacht bei Mohacs bis zum Frieden von Grosswardein 1526—1538 aus dem Kaiserlichen und Königlichen Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien*. „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“ 1894, Bd. 26.
- SCHULLER J.K.: *Georg Reicherstorffer und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte von Siebenbürgen in den Jahren 1527—1536*. „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen“ 1859, Bd. 21.
- TRINGLI I.: *Der Weg des ungarischen Hofes zur Doppelheirat 1515*. In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beitrag zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelverählung*. Hrsg. B. DYBAŚ, I. TRINGLI. Budapest 2019.
- WYCZAŃSKI A.: *Francja wobec państw jagiellońskich w latach 1515—1529*. Wrocław 1954.

Katarzyna Niemczyk

**In the circle of competition:
From the history of Transylvania after the Battle of Mohács**

Summary

The aim of the article is to present the history of Transylvania after the Battle of Mohács in 1526. The defeat of Hungary and the death of King Louis II the Jagiellonian in the battle changed the power structure in Central Europe. An agreement was made between the Jagiellonians and the Habsburgs in 1515; it was strengthened by marrying Louis the Jagiellonian to Maria Habsburg and by marrying Anna the Jagiellonian to Ferdinand Habsburg. After the death of Louis, who left no heir, the political power in Czech and Hungary was to go to the Habsburgs. However, there was no unanimous agreement on the candidate; as a result, a double election happened after the death of Louis the Jagiellonian. The gentry assembly in Székesfehérvár in November elected Jan Zápolya king, while the supporters of the Habsburgs elected Ferdinand at a competing assembly. The war became inevitable. Zápolya sought help in Turkey, hence Hungary became an area where two forces competed, the Habsburgs and Turkey. Transylvania, which was a part of the state of Hungary at the time, stood in the centre of the conflict. Transylvania remained in the focus of attention for Jan Zápolya and for Ferdinand Habsburg, but also for Petru Rareș, a Moldavian *hospodar*, and for the Sultan himself as well. The article aims to delineate this situation, with particular insight into the relations between Jan Zápolya, Petru Rareș, and Turkey.

Keywords: Moldavia, Poland, Jagiellonians, Transylvania, the Battle of Mohács

*Katarzyna Niemczyk***Im Kreise des Wettstreites****Die Geschichte von Siebenbürgen nach der Schlacht bei Mohács****Zusammenfassung**

Der Artikel setzt sich zum Ziel, die Geschichte von Siebenbürgen nach der Schlacht bei Mohács im Jahre 1526 darzustellen. Die Niederlage Ungarns und der Tod des bisherigen Königs Ludwig II. in dieser Schlacht bedingten die Veränderung der Machtverhältnisse in Mitteleuropa. Kraft des Abkommens, das 1515 zwischen den Jagiellonen und Habsburgern getroffen und durch die Entscheidungen über Eheschließungen von Ludwig II. mit Maria von Habsburg und von Anna Jagiello mit Ferdinand I. von Habsburg bekräftigt wurde, sollte die Macht in Böhmen und Ungarn auf die Habsburger übergehen, falls Ludwig II. nachkommenlos gestorben wäre. Unter ungarischen Adligen bestand allerdings keine Übereinstimmung hinsichtlich dieser Kandidatur, deshalb kam es nach dem Tod Ludwigs II. zu einer Doppelwahl. Während die Ständeversammlung in Székesfehérvár im November Johann Zápolya zum König erwählte, stimmten die Anhänger der Habsburger auf einer Gegenversammlung für Ferdinand. Das bedeutete den Auftakt zu einem Krieg. Da Zápolya in der Türkei nach Unterstützung suchte, wurde Ungarn zum Kampfplatz von zwei Mächten: den Habsburgern und der Türkei. Im Mittelpunkt des Konflikts befand sich das Gebiet von Siebenbürgen (damals ein Teil Ungarns), das der Gegenstand des Interesses nicht nur von Johann Zápolya und Ferdinand I. von Habsburg, sondern auch von Petru Rareș — dem Moldauer Woiwoden, und selbst vom Sultan war. Im vorliegenden Artikel wird die komplizierte politische Lage unter besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse zwischen Johann Zápolya, Petru Rareș und der Türkei umrissen.

Schlüsselwörter: Moldawien, Polen, Jagiellonen, Siebenbürgen, Schlacht bei Mohács